

عوامل تبدیل شدن آب به عذاب بر اساس آیات قرآن

استاد راهنما:

نسرین پیش یار

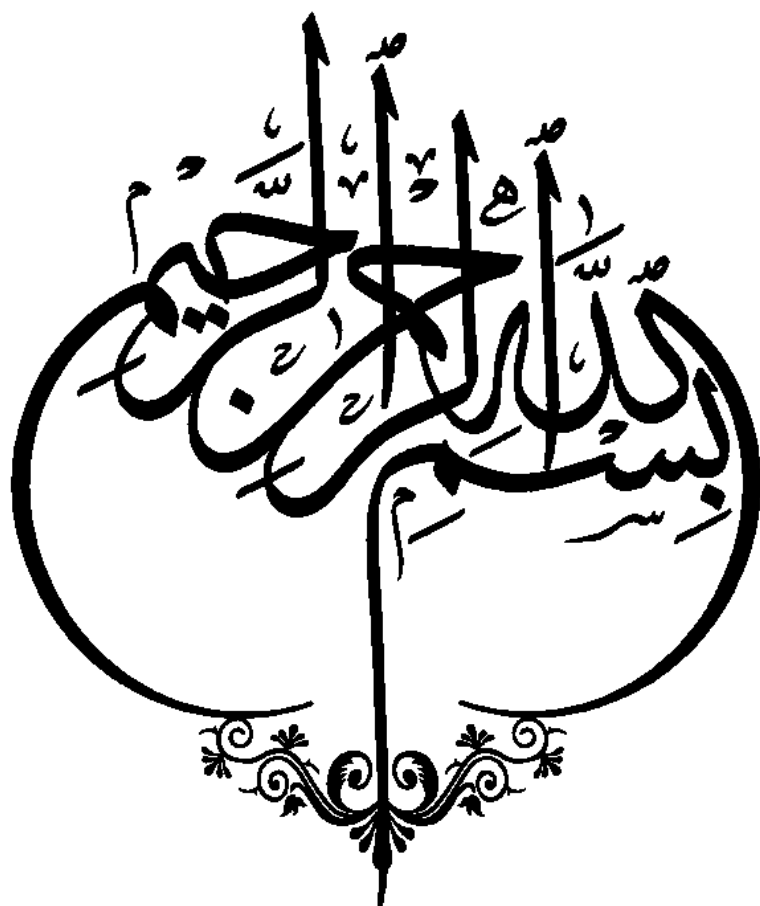
نویسندگان:

زهرا جاوری، حدیث فقهی، اعظم بیاتی، سمیه زارع شریف،

مدرسہ علمیہ خدیجہ کبری (سلام اللہ علیہا)

استان اصفهان

۱۴۰۲

چکیده

آب نقش مهمی در رونق زندگی آدمیان دارد اما با وجود آثار فراوان آن، گاهی این نعمت، تبدیل به نوعی شرّ از قبیل سیل، زلزله، طوفان، سونامی و... در زندگی انسان ها می شود. برای یافتن اینکه چرا گاهی آب به عذاب مبدّل می شود محقق بر آن شد تا به روش توصیفی-تحلیلی، به بررسی دو دیدگاه توحیدی و مادی گرایانه نسبت به آب به عنوان یک بلای طبیعی بپردازد. یافته های این تحقیق نشان داد که از نگاه مادی گرایانه «طغیان آب» به دو شکل کلی سیل و سونامی نمایان می شود که علت اصلی سونامی زلزله یا دریا لرزه و علت اصلی سیل، بارندگی مداوم است و بیشتر طغیان های آب غیر قابل کنترل هستند در حالی در نگاه توحیدی، «طغیان آب» به سبب طغیان و گناهکاری آدمیان در برابر اوامر خداوند صورت گرفته و با ترک گناهان، قابل کنترل می باشند.

واژگان کلیدی: آب، عذاب، گناه، بلایای طبیعی، آیات قرآن

۱. مقدمه

آب، پاک ترین، زلال ترین و زندگی بخش ترین مایع موجود در کره زمین است. نگاه به جریان آرام رودخانه و سطح صاف دریاچه، روح افزا و تسکین دهنده ی تلاطم ذهن و قلب آدمی است. عمق آب دریاها و اقیانوس ها خاستگاه زندگی آبریان زیادی است که تعدادی از آن ها غذا و معاش انسان را تأمین می کنند. هر جا که آبادی و آبادانی هست به طور قطع، آب، نقش اصلی را در پیدایش سرسبزی و سرزندگی ایفا کرده است. شنا و قایق سواری نیز از مهم ترین تفریحات بشر است که فواید زیادی برای سلامت روح و جسم انسان دارد.

بنابراین آب که مساحت بزرگی از این کره خاکی را دربرگرفته نقش های گوناگون و مؤثری در رونق زندگی مادی آدمیان دارد. اما با وجود خیرات و برکات فراوان این نعمت خدادادی، گاهی آب، نقشی کاملاً متفاوت از آن چه گفته شد ایفا می کند و تبدیل به نوعی شرّ در زندگی انسان ها می شود. باران های سیل آسا، طوفان های دریایی، طغیان آب رودخانه ها و دریاها و پیش روی آب آن ها تا کیلومترها در ساحل، نشان از آن دارد که آب می تواند جان انسان ها، شهر، خانه و زندگی آن ها را براحتی و در عرض چند دقیقه تباه و نقش عذاب را برای آن ها ایفا کند. اینکه آب، نقش عذاب را به خود بگیرد مسأله ای است که در کلام الهی نیز بیان گردیده و در آیات ۱۶ سوره سبأ، ۳۶ - ۴۴ سوره هود و ۱۱ و ۱۶ سوره قمر به ترتیب تحت عناوین «سیل ویرانگر»، «طوفان» و «باران پی در پی» به آن پرداخته شده است.

اما مسأله ی اساسی اول، عللی است که آب، سرمایه حیات را تبدیل به بُن مایه عذاب می کند. از نگاه مادی گرایانه، طغیان آب، نوعی از بلایای طبیعی است که باید آن را به عنوان رخدادی غیر منتظره پذیرفت اما در نگاه توحیدی، نوعی از عذاب به حساب می آید که به سبب گناهکاری آدمیان و به جهت تنبیه و آگاه کردن آن ها در زمانی که به غفلت، احساس بی نیازی، بی پروایی در نافرمانی و فراموشی مرگ و معاد مبتلا شده اند، رخ می دهد. و مسأله ی اساسی دوم، گرایش عده بی شماری از افراد به دیدگاه مادی گرایانه و طبیعی دانستن این وقایع عبرت آمیز است به گونه ای که اثر تنبیهی و تربیتی آن بسیار کم رنگ جلوه داده می شود! به همین خاطر با توجه به آنچه بیان شد این تحقیق در نظر دارد تا ابتدا به تعریف عذاب و انواع آن بپردازد سپس انواع عذاب هایی که با طغیانگری آب رخ می دهد را تشریح نماید. پس از آن به علل مادی و معنوی این نوع از طغیان آب بپردازد. در واقع، این پژوهش در پی اثبات ارتباط عذاب های رخ داده توسط آب با گناهکاری آدمیان است.

۲. پیشینه تحقیق

۱. جلیل پروین، محمدعلی مهدوی راد، فریبا شجاعی (۱۳۹۷)، در مقاله ای با عنوان «تحلیل تطبیقی طوفان نوح در تورات و قرآن» قصه طوفان نوح (علیه السلام) و گستره ی این عذاب در تورات و قرآن کریم را از حیث جهانی یا منطقه ای بودن طوفان، دامنه ی هلاک شوندگان و نجات یافتگان به که به شکل متفاوتی انعکاس یافته بررسی کرده است.

۲. قاسم محسنی مری و سلیمان عباسی (۱۴۰۱)، در مقاله ای با عنوان «نقد اقتباس روایت قرآنی طوفان نوح از متون پیشینی» ادعای برگرفتن روایت قرآنی طوفان نوح (علیه السلام) از متون پیشینی را بررسی نموده و به این نتیجه دست یافته که روایت طوفان نوح (علیه السلام) در قرآن از جهت اصالت روایی منحصر به فرد است و هرچند کهن روایت طوفان، دارای عناصر تکرارشونده در همه روایت های اساطیری و نیمه اساطیری است اما به دلیل اینکه در گفتمان قرآن کریم از عناصر زبانی و فرازبانی ویژه در سایه سار توحید و معاد بهره گرفته، از گونه های روایتی دیگر ناهمسان و مستقل است.

۳. قاسم محسنی مری، اکبر توحیدلو، علیرضا دل افکار (۱۳۹۸)، در مقاله ای با عنوان «تبارشناسی اسطوره در قرآن با نگره روایت طوفان نوح» به چستی اسطوره در دوران پساستنی و پویایی آن در معناشناختی قرآن به منظور دریافت تبار کهن الگوی روایت طوفان در نسبت با روایات پیشینی پرداخته است.

۴. محمد رسول آهنگران، سیدمحمد حسینی پور (۱۳۹۹)، در مقاله ای با عنوان «تبیین رابطه ی سببی میان معصیت الهی و بلایای طبیعی» به بررسی دیدگاه پیروان ادیان ابراهیمی که گناه را یکی از عوامل نزول بلایای طبیعی می دانند و دیدگاه مقابل از سوی ماده گرایان، که عوامل مادی را مؤثر در حوادث طبیعی می دانند پرداخته و ادعای دین گرایان را رد کرده است.

اگر چه در مورد طوفان حضرت نوح (علیه السلام) و رابطه بلایای طبیعی با گناه، تحقیقات ارزشمندی انجام شده اما بیشتر این پژوهش ها به طور کلی به «عذاب الهی» یا «انواع بلایای طبیعی» پرداخته اند در حالی که این پژوهش در نظر دارد تنها به نمونه های قرآنی عذاب هایی که با آب صورت گرفته بپردازد و ماهیت آن ها و علل معنوی و مادی آن ها را بر اساس یافته های علوم تجربی مورد کاوش قرار دهد.

تخریب جنگل ها و از بین بردن پوشش گیاهی، تغییر کاربری اراضی، ناکافی بودن سازه های تأخیری سیل در سر شاخه های رودخانه ها، شهر سازی و توسعه شهرها در جلگه های سیلابی، عدم تعادل بین دام و ظرفیت مراتع، دخالت در مسیل ها و دستکاری آبگذرها، اشغال مسیل ها و حریم نهایی رودخانه هاست که روایتگر دخالت بی رویه فیزیکی انسان در محیط زیست است.^۱ علاوه بر تحقیقات و تلاش های زیاد برای مهار سیل، بر اساس آمار سازمان ملل در حدود ۲/۳ میلیارد نفر در جهان، تحت تأثیر آثار ناشی از سیل می باشند و تشدید سیر صعودی خسارات سیل در دو دهه گذشته سبب شده که آرزوی دیرینه درباره حل قطعی این مسأله، جای خود را به واقع گرایی و درک از یک واقعیت دهد که مهار سیل ها همیشه موفقیت آمیز نیست، بلکه باید تلاش کرد تا پیامدهای زیان بار آن کاهش پیدا کند.^۲

۸. طغیان آب از نگرش توحیدی

اگر چه تمام آنچه تاکنون بیان شد در چارچوب قوانین علی و معلولی جهان ماده است و کاملاً درست و منطقی به نظر می رسند اما برای بررسی های دقیق تر لازم است تا دیدگاه موحدانه و علل معنوی نیز در این رابطه مورد بحث و کاوش قرار گیرند.

همان طور که پیش از این بیان شد یکی از علت های طغیان آب، زمین لرزه است که منجر به دریالرزه و بعد از آن، سونامی های خطرناک و مهیب می شود. اما اینکه چرا زمین که خاستگاه موجودات و زیستگاه مهربان آدمیان و به توصیف قرآن مانند شتری آرام است که سوارکارش را بدون تنش سواری می دهد^۳ گاهی چنان بی قاعده به خود می لرزد که می تواند سبب نابودی و مرگ انسان ها و دیگر موجودات شود و موج های سهمگین حاصل از سونامی که می تواند با سرعت حدود ۹۵۰ کیلومتر در ساعت تا کیلومترها سواحل را طی کند و در عرض چند دقیقه زندگی هزاران نفر را در معرض نابودی قرار دهد^۴ از دیدگاه موحدان که نظام هستی را قانونمند و

^۱ معیری، انتظاری، سیلاب و مروری بر سیلاب های استان اصفهان، ص ۱۱۳

^۲ سعیدی مفرد، آسیایی، پهنه بندی خطر وقوع سیل در شهرستان سبزوار با استفاده از منطق فازی، ص ۲۸

^۳ ملک: ۱۵

^۴ بی نام، زمین لرزه و سونامی ۲۰ اسفند ۱۳۸۹ (۱۱ مارس ۲۰۱۱) توهوگو ژاپن، ص ۱

دارای خالقِ مهربان، مدبّر و حکیم می دانند تصادفی نیست و با علل معنوی از جمله رفتار و کردار آدمیان ارتباط تنگاتنگی دارد.^۱

در قرآن و روایات آمده است که زمین به عنوان شاهی برای عملکرد و اعمال موجودات از جمله انسان هاست.^۲ و مانند همه موجودات هستی، حول محور ولایت خداوند و ائمه اطهار (علیهم السلام) سرسپرده و به حرکت و زیست خود ادامه می دهد.^۳ اما زمانی که گناهان و ولایت گریزی یا دشمنی با ولایت را مشاهده می کند از این ظلم بزرگ به تنگ آمده به درخواست امام معصوم (علیه السلام) و به اذن خداوند طغیان می کند و این خود نوعی از عبرت^۴ و بخشی از نظام هستی است که خداوند آن را خلق کرده است یعنی اصرار بر گناه و دشمنی با ولایت و یا سرپیچی از آن منجر به نوعی اختلال در نظم ساختار هستی می شود^۵ که این مسأله معمولاً با آه مظلوم که بارزترین نمونه آن امام معصوم (علیه السلام) است رابطه تنگاتنگی دارد. در واقع با تضییع حق فرمانبرداری امامان معصوم (علیه السلام) و نفرین آن بزرگواران^۶، زمین می خواهد اخبار خود را بیرون بریزد و به گناهکاری بدکاران از گروه انس و جن شهادت بدهد.^۸

درباره سیل و رابطه آن با گناهکاری آدمیان نیز، داستان های عبرت آموزی در منابع دینی وجود دارد که داستان سیل عزم از آن جمله است.^۹ همچنین روایت طغیان آب و طوفان، پس از بدکاری های قوم حضرت نوح (علیه السلام) به صراحت در قرآن بیان شده است. جنبه عبرت آموزی این قصه

^۱ روم: ۴۱

^۲ مجلسی، بحار الأنوار، ج ۷، ص ۹۷ (وَجَاءَ فِي الْحَدِيثِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى قَالَ: أ تَدْرُونَ مَا أَخْبَارُهَا قَالُوا اللَّهُ وَ رَسُولُهُ أَعْلَمُ قَالَ أَخْبَارُهَا أَنْ تَشْهَدَ عَلَى كُلِّ عَبْدٍ وَ أَمَةٍ بِمَا عَمِلَ عَلَى ظَهْرِهَا تَقُولُ عَمِلَ كَذَا وَ كَذَا يَوْمَ كَذَا وَ كَذَا فَهَذَا أَخْبَارُهَا: منظور از خبر دادن زمین، این است که اعمال هر یک از بندگان خدا را اعم از مرد و زن که روی زمین انجام داده اند خبر می دهد، می گوید: فلان شخص در فلان روز، فلان کار را انجام داد، این است خبر دادن زمین)

^۳ صداقت، جایگاه امامت و ولایت در نظام هستی با توجه به سخنان امام رضا (علیه السلام)، ص ۱۴۰

^۴ مجلسی، بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار علیهم السلام، ج ۲۵، ص ۳۷۹

^۵ ابن عمر، توحید المفضل، ص ۱۴۴ (فان قال قائل: فلم صارت هذه الأرض تزلزل؟ قيل له: ان الزلزله و ما أشبهها موعظه و ترهيب يرهب بها الناس ليرعوا و ينزعوا عن المعاصي؛ اگر کسی بپرسد که چرا زمین این چنین می لرزد؟ در پاسخ باید گفت: زلزله ها و بلاهایی مانند آن ها موعظه و پندی است تا چنان که از آن فرار می کنند از گناهان نیز فرار کرده و پرهیز کنند)

^۶ آهنگران، حسینی پور، تبیین رابطه سببی میان معصیت اهلی و بلایای طبیعی، ص ۴۵

^۷ مجلسی، بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار علیهم السلام، ج ۲۵، ص ۳۷۹

^۸ زلزال: ۴-۵

^۹ مجلسی، بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار علیهم السلام، ج ۷۴، ص ۳۴۳

ها بیشتر بر مسأله رابطه «طغیان در برابر اوامر خداوند از سوی آدمیان» و «طغیان آب ها از سوی نظام طبیعت و به امر خداوند» تکیه دارد.^۱ که نمونه امروزی آن رخداد سونامی های بزرگ در سواحل است که برهنگی و هرزگی مردان و زنان در آن متداول است.

۹. نتیجه گیری

تمام رخدادها و اتفاقات نظام هستی علل و آثاری دارند. بر اساس ایدئولوژی و جهان بینی افراد، این علل و آثار می توانند در دو دسته کلی مادی گرایانه یا موحدانه بررسی شوند. «طغیان آب» نیز به عنوان یکی از رخدادهای جهان ماده، در دو نگاه متفاوت موحدانه و غیر موحدانه مورد بررسی قرار می گیرد. در نگاه مادی گرایانه تمام علّت های این بلا، از دل طبیعت و ماده است و پیش بینی و کنترل این بلا با تجهیزات و دستگاه های جدید و تکنولوژی، شاید تا حدودی مؤثر و مفید باشد. اما در نگاه موحدانه، نه تنها علل مادی، بلکه علل ماوراء طبیعت مانند گناهکاری آدمیان نیز در شکل گیری «طغیان آب» مؤثر است و بر این اساس شناخت آن عوامل نیز می تواند در پیش بینی و کنترل این بلا مفید و مؤثر باشد. با مقایسه ساده دو دیدگاه، به سهولت مشخص می شود که جامعیت نگاه موحدانه از این نظر که هم علل مادی و هم علل معنوی را شامل می شود بیشتر و اعتقاد به آن برای پیشگیری از وقوع این بلا بسیار مؤثر است همچنین با توجه به اینکه سال هاست دانشمندان تلاش کرده اند تا از وقوع این رخدادها جلوگیری کنند و یا اثرات آن را کاهش دهند اما در عمل، موفقیت چشمگیری نداشته اند حکایت از آن دارد که انسان برای در امان ماندن از این بلا و موارد مشابه آن، راهی به جز ایمان آوردن به خالق یکتای هستی و پناه بردن به بارگاه مقدسش ندارد و این تنها با فرمانبرداری از اوامر و ترک معاصی و پیروی از امام معصوم (علیه السلام) هر عصری محقق می شود.

^۱ هود: ۴۰، مؤمنون: ۲۷

فهرست منابع

کتاب

❖ قرآن

۱. ابن عمر، مفضل، توحید المفضل، مظفر، کاظم، چاپ اول، ایران؛ قم، داوری، بی تا
۲. اصفهانی، محمد مهدی، هدایی، محمد مهدی، شکراللهی، ملک آفاق، رفیعی فر، شهرام، خسرو بیگی، محمدرضا، اسماعیلی، مسعود جعفر، آیین تندرستی، ج ۱، چاپ اول، بی جا، تندیس، ۱۳۸۴
۳. شهیدی، سید جعفر، ستوده، غلامرضا، مهرکی، ایرج، سلطانی، اکرم، فرهنگ متوسط دهخدا، جلد ۱، چاپ اول، تهران، موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۷
۴. قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، ج ۴، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۴
۵. مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، بحار الأنوار، جمعی از محققان، ج ۷، چاپ دوم، بیروت، دار إحياء التراث العربی، ۱۴۰۳ ق
۶. مکارم شیرازی، ناصر، کتاب فیلسوف نماها، چاپ اول، تهران، انتشارات اسلامی، ۱۳۳۸

مقالات

۱. اصلانی، محمد، بررسی قابلیت اصل استحاله انطباع کبیر در صغیر در اثبات تجرد نفس از طریق نسبت سنجی میان این اصل با فرایند ماتریالیستی حصول ادراکات حسی، نشریه علمی (وزارت علوم)، ۸۲، ۱۳۹۹
۲. آهنگران، محمد رسول، حسینی پور، سید محمد، تبیین رابطه سببی میان معصیت اهلی و بلایای طبیعی، فصلنامه علمی پژوهش های علمی کلامی، ۳۸، ۱۳۹۹
۳. حیدرزاده محمد، دولتشاهی پیروز محرم، حاجی زاده ذاکر ناصر، مختاری محمد، بررسی تاریخچه رخداد سونامی و ارزیابی پتانسیل سونامی خیزی منطقه فروانش مکران در سواحل دریای عمان، علوم زمین، ۶۸، ۱۳۸۷
۴. خوشوقت سویری، عیسی، قیصری، محمد، بررسی پتانسیل اینترنت اشیاء مبتنی بر رایانش مه، بر طراحی و ایجاد سامانه تشخیص، هشدار و پاسخ آنی زمین لرزه، مرجع دانش، ۲، ۱۳۹۷
۵. داوند، خدیجه، شهابی، هیمن، سالاری، ممند، پهنه بندی خطر سیلاب در شهر ایلام با استفاده از مدل تابع شواهد قطعی، جغرافیا و مخاطرات محیطی، ۱۴۰۰
۶. سعیدی مفرد، ساناز، آسیایی، مهدی، پهنه بندی خطر وقوع سیل در شهرستان سبزوار با استفاده از منطق فازی، برنامه ریزی توسعه شهری و منطقه ای، ۱۵، ۱۳۹۹

۷. سلطانپور، هدیه، زارع، مهدی، مقیمی، ابراهیم، جعفریگلو، منصور، ارزیابی ریسک زمین لرزه در شمال غرب تهران با استفاده از تحلیل سلسله مراتبی : **AHP** مطالعه موردی منطقه ۲۲، فصلنامه دانش پیشگیری و مدیریت بحران، ۴، ۱۳۹۷
۸. صداقت، محمد عارف، جایگاه امامت و ولایت در نظام هستی با توجه به سخنان امام رضا(علیه السلام)، علمی پژوهشی کوثر معارف، ۱۵، ۱۳۸۹
۹. کریمی واحد، حمیرا، حیدری، رضا، بررسی زمان هشدار احتمالی برای سامانه هشدار سریع زمینلرزه شهر تبریز، مجله فیزیک زمین و هوا، ۱، ۱۳۹۶
۱۰. مجیدی نیک، مهیار، بیگلری، سعدی، ارزیابی خطر سونامی دریای عمان در طول سواحل مکران، فصلنامه مدیریت بحران و وضعیت های اضطراری، ۱، ۱۴۰۱
۱۱. نساجی، نشریه رشد آموزش جغرافیا، شماره ۸۳، تابستان ۱۳۸۷